

Jan Tinbergen: baanbreker, leraar en vriend

Het is mij een grote eer om, ter gelegenheid van Jan Tinbergens tachtigste verjaardag, uitgenodigd te zijn om mijn persoonlijke indrukken en herinneringen van Jan Tinbergen toe te voegen aan die van een vijftal anderen, meestendeels jongeren, van zijn vele medewerkers. Ik zal daarom de nadruk leggen op mijn herinneringen van de vroegere jaren en van mijn vorming als econoom door mijn contacten en uitwisselingen van gedachten met Jan Tinbergen.

In zekere zin heb ik Jans voetstappen gevolgd. Ieder van ons heeft eerst een opleiding in de theoretische natuurkunde ontvangen van een eminente geest in dat gebied – Jan eerst, in Leiden, van Paul Ehrenfest; ik later, in Utrecht, van Hans Kramers. Beide natuurkundigen waren buitengewone mensen, als wetenschappelijke denkers, en ook in hun bereidheid om jongere mensen aan te horen en aan te moedigen in hun zoeken naar een gebied van studie.

Bovendien en nadien had ik dan ook nog het grote voorrecht dat Jan Tinbergen zich als mijn leermeester in de economie en de econometrie bereid stelde. In het jaar 1934 gaf hij eens per week college aan de Universiteit van Amsterdam, in de ochtend. Daarna kwam hij geregeld met mij mee, om drie trappen op te klimmen naar mijn zolderkamerdje aan de Weteringschans, en om aldaar zowel onze meegebrachte boterhammen te eten alsook het gesprek over de econometrie voort te zetten.

Ik was niet de enige in mijn leeftijdsgroep die met dezelfde edelmoedigheid door Jan Tinbergen werd voortgeholpen. Er was in die jaren van diepe en wijdverspreide economische crisis een toenemende groep van jonge mensen in Nederland die zich ook buiten het gebied van hun gebruikelijke universitaire opleiding wilden ontwikkelen. Zij vonden in Jan Tinbergen een altijd bereide gids en leidsman. Wederzijdse nieuwe vriendschappen werden zo gevormd, en oudere banden versterkt. Ik herinner me in het bijzonder Arie Bijl, J. J. J. Dalmulder, J. B. D. Derksen, Pieter de Wolff. Met de tragische uitzondering van de eerstgenoemde, die later gedurende de bezetting van Nederland in gevangenschap overleed, hebben de anderen zich tot in en buiten Nederland welbekende academische leiders ontwikkeld.

Naast Tinbergens bereidheid tot persoonlijke gesprekken nodigde hij deze groep van jonge lieden ook uit voor een maandelijks colloquium. Deze samenkomsten, gewijd aan de kwantitatieve economie, vonden beurtelings plaats in Den Haag, Rotterdam en enige andere plaatsen. Van de oudere leden van dit gezelschap herinner ik me nog wijlen dr. J. G. Koopmans, monetair econoom, wiens denken op de Oostenrijkse school voortbouwde, en de heer J. de Langen, destijds aan het Ministerie van Financiën verbonden, later hoogleraar belastingrecht aan de Universiteit van Amsterdam.

Tinbergens invloed op de jongere generatie was niet beperkt tot diegenen die de weg tot zijn deur hadden gevonden. Hendrik Houthakker, al sinds vele jaren professor in de economie aan Harvard University, heeft mij veroorloofd hier mee te delen dat, één of twee jaar na in 1940 zijn studie aan

de middelbare school in Amsterdam te hebben voltooid, het lezen van Tinbergens boek *Econometrie: werkwijzen en resultaten van econometrisch onderzoek* (1941) een keerpunt in zijn ontwikkeling werd, waardoor zijn loopbaan drastisch en blijvend werd veranderd.

Buiten Nederland werd Tinbergens invloed in de jaren 1930–1940 versterkt door zijn geregelde deelname aan de jaarlijkse bijeenkomsten van de kort tevoren opgerichte internationale „Econometric Society”. De vooroorlogse lijst van plaatsen van samenkomst bevat: Lausanne in 1931, Leiden in 1933, Stresa (1934), Namen (1935), Oxford (1936), Annecy (1937), Krakau (1938), Elsinore (1939). De lijst van deelnemenden, in het eerste tiental jaargangen van *Econometrica* vermeld, bevat namen van toentertijd, en vaak ook nog lang daarna, leidende figuren in de econometrie en de wiskundige economie. Wat betreft leeftijd van de deelnemenden was waarschijnlijk de nestor Arthur Bowley, die zich niet door oorlogsdreigingen van de bijeenkomsten in Elsinore of in Krakau liet afschrikken. Misschien de jongsten van Nederland – U hebt het al geraden – waren Pieter de Wolff (Elsinore en Annecy), Arie Bijl (Elsinore en Oxford), en Tjalling Koopmans (Annecy). Daartussen in leeftijd, in Elsinore, onder anderen: Ivar Jantzen, Erik Lindahl, Erich Schneider, Herman Wold, Frederik Zeuthen; in Annecy: Victor Edelberg, Maurice Fleming, Abraham Wald, Jan Wisniewski; in Oxford, onder anderen, Johan Åkerman, R. G. D. Allen, D. J. Champenow, Colin Clark, Roy Harrod, J. R. Hicks, Abba Lerner, Jacob Marschak, James Meade; enzovoort. Ten slotte, in het merendeel der bijeenkomsten: Ragnar Frisch en Jan Tinbergen.

Deze bescheiden congressen deden veel om aan de nieuwe gedachtegangen en werkwijzen ingang te verlenen. Na mijn immigratie in de Verenigde Staten in 1940 is het mij opgevallen dat daar de econometrie en de wiskundige economie meer door de niet-wiskundige, meer „literaire” of historisch of institutioneel georiënteerde economische collega's werden geaccepteerd. Figuren zoals Schumpeter, Paul Samuelson, Henry Schultz, moeten daar wel aan hebben bijgedragen. In Europa, in de jaren dertig, werd dezelfde rol vervuld door Frisch, Tinbergen, Wold, Zeuthen, René Roy, François Divisia, Pierre Massé, J. R. Hicks, R. G. D. Allen, Erich Schneider, en anderen ook al tevoren genoemd. Zodoende vervulden de jaarlijkse bijeenkomsten twee doeleinden. Zij gaven aan de econometrici van het gastheer-land een verminderd gevoel van isolatie. Bovendien gaf het persoonlijk contact met gelijkdenkende collega's in de andere landen een groter vertrouwen in eigen intellectuele kracht en toekomst. Na de oorlog was dit niet meer zo nodig, en kon het besef doordringen van een algehele wetenschap van de economie, waarin alle deelnemenden hun verscheidene specialisaties op een samenhangende wijze zouden kunnen bijdragen.

Het was na de publikatie van de twee rapporten, door Jan Tinbergen in de twee jaren 1936–37 en 1937–38 voor de financiële afdeling („Financial Section”) van de Volkenbond geschreven, dat Tinbergens methoden voor de modellering

van de investeringsbeslissingen, en meer in het algemeen van conjunctuurschommelingen, ook een bredere belangstelling althans van de jongere generatie van economen in de Engels sprekende of lezende wereld aantrok. Sindsdien zijn de econometrische modellen gegroeid, in aantal, in omvang, in statistische verfijning, en wat betreft het aantal landen waarvan de economie door modellen is beschreven. Bovendien is, na een zeker tijdsverloop, het maken, onderhouden en toepassen van modellen in de Verenigde Staten een financieel lonende activiteit geworden. Dit is het geval, zoals met betrekking tot het model van de Wharton School of Business aan de Universiteit van Pennsylvania, gevormd onder de leiding van Lawrence Klein, waar de opbrengst besteed wordt om onderwijs en onderzoek aan die School te versterken. — of zoals in het geval van Chase Econometrics, verbonden aan de Chase Manhattan Bank in New York City, waar, naar ik aanneem, hoofdzakelijk het winstmotief leidend was. In ieder geval kunnen we uit deze en andere soortgelijke ontwikkelingen de conclusie trekken dat verscheidene organisaties die Tinbergens oorspronkelijke ideeën verder hebben ontwikkeld en toegepast, de toets van de concurrentie voor hun economisch voortbestaan hebben doorstaan. Zelfs zou men kunnen zeggen dat de adembenemende prijs die naar verluid niet zo lang geleden gevraagd, geaccepteerd en betaald is voor een overdracht van eigendom van een andere soortgelijke organisatie, kan worden beschouwd als een door de markt gemaakte schatting van de sociale waarde van het onderzoek, de denkracht, en de organisatie, die over de jaren zijn besteed aan het opbouwen van het model en van de methoden die het gebruikt.

Ik haast mij om professor Tinbergen gerust te stellen dat de meeste toepassingen, direct of cumulatief, van zijn gedachten en zijn bijdragen aan de economische wetenschap en methoden een vorm hebben genomen die het niet mogelijk zou maken daaraan een monetaire waardeschatting te verbinden. Gelukkig kunnen zulke berekeningen in het algemeen niet of nog niet worden gemaakt.

Ik denk hier in het bijzonder aan onderzoeken door regeringsorganen of door soortgelijke internationale organisaties verricht. Een voorbeeld vormen de economische ontwikkelingsmodellen voor vele landen, ontworpen, gebouwd en toegepast door Hollis Chenery en zijn medewerkers aan Harvard University, en ook op grotere schaal onder zijn leiding als directeur van het onderzoek aan de Wereldbank in Washington, D.C. Met zijn permissie citeer ik hier de laatste twee zinnen van het voorwoord, gedateerd september 1970, van het boek in zijn Harvard-periode geschreven:

.... Our intellectual debts are too numerous to be enumerated. However, we want to pay tribute to two men who pioneered many of the areas in which we are working: Jan Tinbergen and Wassily Leontief¹).

Tjalling C. Koopmans

---

1) Hollis B. Chenery (red.), *Studies in development planning*, Harvard University Press, Cambridge (Mass.), 1971.